

Drie kleurrijke affiches uit de verzameling van Het Stadsmus zijn een fraaie materiële herinnering aan de Hasseltse kunstkring De/Les Heecrabbers die vooral actief was tussen 1926 en 1938. Bij gebrek aan overheidsinitiatief voor de Tweede Wereldoorlog, verenigden kunstenaars zich om in groep ervaringen uit te wisselen en tentoonstellingskansen te creëren.

De drie affiches kondigen de drie jaarlijkse kermistentoonstellingen aan in 1932, 1933 en 1934. Om deze exposities te kaderen wordt de bespreking van deze kunstwerken hierna opgenomen in een bredere historische context. De geschiedenis van de Heecrabbers is trouwens tot nu nauwelijks geschreven.¹

Bij gebrek aan bewaard archief is de historiek vooral gereconstrueerd op basis van contemporaine persartikels en van de statuten van de vereniging uit 1928.²

Hoewel het Limburgse landschap al decennia lang een geliefd onderwerp was voor kunstenaars, was het pas na de Eerste Wereldoorlog dat de Hasseltse landschapschilders zich formeel verenigden. Ze noemden zich voluit *Cercle Artistique Indépendant Les Heecrabbers à Hasselt*. Met 'indépendant' wilden ze allicht benadrukken dat hun privé-initiatief los stond van een levensbeschouwelijke overtuiging, wat eerder uitzonderlijk was voor verenigingen in die tijd. Het gebruik van het Frans, zowel in de groepsnaam, op de affiches, in de statuten, als veelal in de titels van de geëxposeerde kunstwerken, toont de verankering aan in de hogere burgerij van de stad. 'Les Heecrabbers' tenslotte is verfranst Hèssels, waarbij met Hee onmiskenbaar heide bedoeld wordt en crabbers zou verwijzen naar 'krabber', wat staat voor 'knoeier'.³ De ironiserende en zelfrelativerende benaming zou erop kunnen wijzen dat de vriendengroep informeel al langer bestond en pas in een latere fase formeel naar buiten kwam, maar met behoud van de initiële benaming.

Wanneer de Heecrabbers in 1928 het statuut van vereniging zonder winstoogmerk (vzw) aannamen, bleek dat ter vervanging te zijn van een vorige vereniging die voordien formeel ontbonden was.⁴ In het liquidatiedocument werd melding gemaakt van een twaalfstal leden, waaronder acht die ook in de nieuwe vzw vertegenwoordigd waren. Zowel Paul Bamps als Marcel Corvilain waren geen rechthebbenden van de vorige organisatie, terwijl de heren Eraerts, Blancart en P. en L. Sledsens niet toetraden tot de nieuwe vereniging. De aanleiding of oorzaak van deze vreemde doorstart is vooralsnog onbekend.

Feit is dat de groep in 1926 voor het eerst samen exposeerde. Onrechtstreeks kan men dit immers afleiden uit de nummering van de jaarlijkse groepstentoonstellingen. In tegenstelling tot de hierna volgende jaren is van deze eerste editie geen spoor te vinden in het liberale weekblad *Nieuw Limburg* of in de indertijd katholieke krant *Het Belang van Limburg*.⁵

Hoewel er over de plaats en het tijdstip van de tentoonstelling geen zekerheid bestaat, ligt het voor de hand dat deze plaatsvond in de lokalen van de Société Littéraire aan de Grote Markt en wel in de tweede helft van september. Hasselt was toen niet rijk voorzien van tentoonstellingsruimten die trouwens allen polyvalente zalen waren. Exposities werden o.m. gehouden in het Hooghuis, in het Casino en in hotel Schreurs. Omdat tot en met 1936 al de tentoonstellingen van de Heecrabbers plaatsvonden in twee zalen op de eerste verdieping van de voormalige lakenhalle, toen en nu de ruimtes van de Société Littéraire, zal dat in 1926 allicht niet anders geweest zijn. Vanuit de tien volgende edities kan ook afgeleid worden dat de eerste expositie georganiseerd werd in de marge van de kermis. Toen was er, meer dan nu, een omkaderend cultureel programma waarbij er ondermeer concerten en tentoonstellingen georganiseerd werden.

1927

Tussen 17 en 26 september van dat jaar stelden 15 kunstenaars tentoon, waaronder de negen schilderende stichters die een jaar later de vzw zouden oprichten (cf. infra bij 1928). Uit de pers blijkt dat ze toen al hun in 1928 beschreven systeem van verloting van kunstwerken toepasten.⁶ Onder de sympathiserende leden werd er jaarlijks een tiental schilderijen verloot. Daarna was er ook een grafische editie voor de niet-(hoofd)winnaars, die dat jaar geleverd werd door Paul Hermans en Bob Gérard. Tegelijk werd er ook aangegeven dat de winst van de tentoonstelling zou besteed worden aan een goed doel, nl. de inrichtingen van het Rode Kruis, van de Oorlogsverminkten en van de Teringlijders.

De expositie werd, volgens de pers, geopend in aanwezigheid van o.m. provinciegriffier William Roelants. Dit is geen toeval omdat hij op dat moment voorzitter was van de Société Littéraire en tegelijk beschermend lid van de Heecrabbers.⁷ Dit verklaart ook waarom de kunstkring zich op deze plaats zo thuis voelde.

Volgens Nieuw Limburg was deze tentoonstelling “een ware verrassing en wij zouden niet genoeg onze lezers kunnen aanzetten haar een bezoek te brengen.”

Nog in 1927 exposeerden de Heecrabbers op het stadhuis te Tongeren. Daarbij werd vermeld dat de kring ‘de hoogste aanzien in de provincie’ genoot en al 250 leden telde, wat ruim overdreven was omdat bij de statuten van 1928 maar de helft als lid werd opgegeven.⁸

1928

Op 25 januari 1928 verschenen de officieuze statuten van de vereniging in druk. Hierin werd de bestaande werking geformaliseerd. In artikel 1 werd de doelstelling als volgt verwoord: “Le Cercle Artistique Indépendant « Les Heecrabbers » a pour but la constitution d’un centre de réunion pour les amis des arts et la propagation, l’encouragement et le soutien des arts, principalement de la peinture dans le sens le plus étendu et par tous les moyens dont il pourra disposer.” Met de omschrijving van schilderkunst in de breedste zin van het woord waren ook aquarel en grafiek gevat; dit was belangrijk om aan te sluiten bij de reële activiteiten van alle leden op dat moment. In de volgende paragraaf werd gespecificeerd met welke middelen de doelstelling kon gerealiseerd worden: een jaarlijkse tentoonstelling te Hasselt, andere exposities, studiereizen, museumbezoek ... Tenslotte werd ook melding gemaakt van de ‘Home’ van de vereniging. Dit was een buitengoed gelegen aan de Kloosterbeekstaat 3 te Kiewit, waar ondermeer vreemde kunstenaars, op voorspraak van twee stichtende leden of hun toekomstige vervangers, konden logeren.⁹ De excentrische ligging van de Home was betekenisvol omdat van daaruit het landschap kon geschilderd worden. Het gebouw was trouwens ook toegankelijk voor elk van de soorten leden (artikel 12).

Volgens artikel twee van de officieuze statuten uit 1928 waren er elf stichtende leden, waarvan negen schilders. Van die negen was tweederde amateur. Deze worden hierna met een ° aangeduid:

- Paul Bamps, voorzitter van de rechtbank °
- Marcel Corvilain, reserveluitenant °
- Louis de Borman, eigenaar °
- John Gérard, advocaat °
- Casimir Hermans, opticien
- Paul Hermans, kunstschilder te Brussel
- Edmond Lebeau, apotheker °
- Armand Maclot, kunstschilder te Genk

- François Mathyssen, kunstschilder te Halle
- Guillaume Requilé, hoofdgriffier °
- Félix Wellens, gemeentesecretaris te Lummen

Daarnaast voorzagen de statuten beschermende en ereleden en was er ook een categorie van 'membres artistes'. Ondanks het ruime aantal aangeslotenen, was het lidmaatschap eerder selectief: dit bleek uit de ledenbijdrage die respectievelijk 50, 40 en 50 frank bedroeg. Bovendien moest, volgens artikel 6, elk nieuw lid voorgedragen worden door twee stichtende leden, waarna er onder al de stichters een geheime stemming plaatsvond. De formele macht was duidelijk in handen van de elf die in de statuten ook toekomstige ontwikkelingen voorzagen: wanneer er twee plaatsen vacant waren zouden deze binnen de twee maanden ingevuld moeten worden vanuit het bestand van de kunstenaars-leden. De statuten werden ondertekend door het toenmalige bestuur: G. Requilé, voorzitter, J. Gérard secretaris en C. Hermans, penningmeester. Na de eigenlijke tekst volgen dan de verschillende ledenlijsten. Telkens wordt de naam vergezeld van de functie en de woonplaats. Hieruit blijkt dat de leden niet uitsluitend in Hasselt woonden: ook o.m. Sint-Truiden, Tongeren, Lommel, Brussel, Antwerpen, Brugge en zelfs Nice werden vermeld. Het waren voornamelijk advocaten, notarissen, politici, industriëlen, officieren van het 11^e Linieregiment, ingenieurs ... Welgeteld negen vrouwen waren lid, waaronder vier kunstenaressen.

De statuten geven ook een goede kijk op het 'businessmodel' van de Heecrabbers. Als de in 1928 opgegeven leden worden vermenigvuldigd met het verschuldigde lidgeld, bekomt men een globale ontvangst van 6250 frank.¹⁰ Omgerekend naar vandaag komt dit neer op ca. 6000 euro. Daartegenover stonden jaarlijkse kosten zoals het drukwerk van affiches en catalogi, mogelijk huur van de zaal en een receptie, eventueel ook een inbreng in het jaarlijks banket, zoals voorzien in artikel 5 van de officiële statuten. Ongetwijfeld kon er ruim voldoende overgehouden worden om een buitengoed te verwerven en te onderhouden. Voor de leden stond daar tegenover dat ze bijna één kans op tien hadden om een schilderij te winnen en één op drie voor een grafisch werk.

De kermistentoontelling in 1928 liep van 22 september tot 1 oktober.¹¹ Onder de 19 exposanten, de negen stichtende kunstenaars en nog tien anderen, was er voor het eerst ook een beeldhouwer, nl. F. Gussé die leraar was aan de Hasseltse academie. De oorspronkelijke kring van landschapsschilders deinde dus verder uit.

Over de tentoonstelling was in Nieuw Limburg een duidelijk statement te lezen: "Verscheidene dezer kunstenaars hebben veel vooruitgang gemaakt en stellen waardevolle werken ten toon. Allen getuigen van een stevigen en van eigenbelang ontdanen kunstzin, zonder zich in te laten met fantaziën die thans aan de mode zijn." De Heecrabbers stonden duidelijk voor traditionele waarden in de kunst.

Op de openingsdag van de tentoonstelling werden de officiële statuten in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. De tekst wijkt maar in details af van de versie die in januari was uitgebracht; aanpassingen zijn vooral van technisch-juridische aard.¹²

1929

Het jaarlijkse 'salon' vond plaats van 21 tot en met 30 september.¹³ Meer informatie is niet bekend.

1930

De viering van een eeuw Belgische onafhankelijkheid was de reden om af te wijken van de jaarlijkse tradities. In april verscheen een oproep aan Limburgse schilders en beeldhouwers om deel te nemen aan een tentoonstelling die in augustus zou georganiseerd worden.¹⁴ Wie er aan deze open expositie deelnam en waar deze plaatsvond is niet geweten. Nieuw Limburg vermeldde dat de koning en koningin zich via gouverneur Verwilgen hebben laten verontschuldigen omdat ze, bij gebrek aan tijd, de tentoonstelling niet hebben kunnen bezoeken.¹⁵ Tegelijk werd melding gemaakt van de tien verlate schilderijen en de winnaars ervan.

Voor deze tentoonstelling werd er een mooie, tweetalige affiche opgemaakt.^{15A} De illustratie - een geënceneerd zicht op de toren van de Sint-Quintinuskerk vanuit de Kortstraat - was van de hand van Paul Bamps. Als drukker van de lithografie wordt Ernest Roose opgegeven; dit kan er op wijzen dat ook de affiches van 1932, 1933 en 1934 bij hem gedrukt werden; hij zou trouwens voor de Tweede Wereldoorlog de enige steendrukker in Limburg geweest zijn.^{15B}

1931

Dat jaar liep het salon van 19 tot 28 september.¹⁶ Bij de aankondiging werd nog verwezen naar de 'provinciale tentoonstelling' van een jaar voordien.

1932

Nauwelijks drie maanden voor de volgende tentoonstelling overleed plots stichtend lid en erevoorzitter Paul Bamps. De vaardige aquarellist was met zijn netwerk ongetwijfeld één van de drijvende krachten achter de Heecrabbers. Minstens tot in 1936 werd er nog werk van hem uitgeloot aan de leden.¹⁷

De eerste bewaarde affiche stamt uit dit jaar. Uit de pers blijkt dat er minstens nog één oudere moet bestaan (hebben): "De affiches, wederom een hoekje van het Oud Hasselt voorstellende, het Zwanesteegje, tekening van vriend Bob Gérard zullen deze week uitgedeeld worden, en nogmaals ongetwijfeld den grootsten bijval genieten."¹⁸

Het zicht op de toenmalige Zwanesteeg in de richting van de Lombaardstraat is met vlotte tekentred weergegeven. De kale boom laat vermoeden dat Gérard dit tafereel in de herfst of winter afbeelde; het is niet duidelijk of het gebruik van wit verwijst naar sneeuw. In vergelijking met een oude postkaart blijkt dat de gebouwen zeer getrouw zijn weergegeven.¹⁹ 'De Swaen', het 16e-eeuwse vakwerkhuis met overkraging en met aanbouw onder lessenaarsdak, werd in 1958 afgebroken.²⁰ Op de postkaart staat vermeld dat de openingen onder de dakrand bedoeld waren om tabak te laten drogen.

De lithografie draagt de gedrukte signatuur 'Bob'. Het is het pseudoniem van John Gérard die te Hasselt geboren werd op 25 februari 1900 als Joannes Josephus Antonius Wilhelmus Maria.²¹ Zijn vader was onderluitenant bij het 11e Linierregiment. Na zijn rechtenstudies was hij aanvankelijk advocaat te Hasselt, maar vanaf 1932 werd hij vrederechter te Dendermonde en twee jaar later te

Mechelen. Niettemin bleef hij trouw aan de Heecrabbers waarvan hij stichtend lid was. Als kunstenaar bewandelde hij twee sporen. Zijn olieverfwerken signeerde hij als John Gérard en zijn aquarellen en (gebruiks)grafiek kortweg met Bob, alsof hij wou aangeven dat John stond voor de zuivere kunst en Bob voor het toegepaste werk. Gérard overleed in 1965.

De tentoonstelling van 1932 werd opnieuw bejubeld in Nieuw Limburg: “wij zouden nooit genoeg kunnen aandringen om onze lezers deze prachtige verzameling van werkens (sic) te gaan bewonderen. 't Is waarlijk de moeite waard!”²² Er hingen werken van 12 kunstenaars, waaronder de overleden erevoorzitter en nieuwelingen Herman Courtens uit Brussel en Emile Van Doren uit Genk, beiden professionele kunstenaars.

Hubert Leynen was in Het Belang van Limburg heel wat minder positief over het honderdtal werken “meestal van kleinere afmetingen” dat hij gezien had ²³: “Een gallerij (sic) van fijnafgewerkte portrettering en braaf-academische natuurschildering, lyrisme en fantaisie hangt er te koop, maar levensgloed en gemoedsontlasting is er zeldzamer.” Enkel de werken van Van Doren en Maclot konden hem bekoren.

1933

De tentoonstelling van dat jaar werd aangekondigd door een affiche met zicht op de Vismarkt vanuit de Kortstraat, waar mogelijk niet toevallig het ouderlijk huis van Gérard stond. Dit is iconografisch een zeldzaam zicht, vooral op de huizenrij links die volledig verdwenen is; centraal springt een diephuis met vakwerk in het oog. Gérard heeft deze affiche meer ingekleurd dan die van het jaar voordien, maar de lijnvoering is wat slordig uitgevoerd. Opvallend aan de tekst is dat wel de periode, maar niet de plaats van de tentoonstelling weergegeven is.

Op de openingsdag bezocht de Kunstkring van Sint-Truiden de tentoonstelling, als tegenbezoek van de uitstap die de Heecrabbers gebracht hadden aan hun laatste expositie.²⁴

Zoals de vorige jaren berichtte Nieuw Limburg met groot enthousiasme over de tentoonstelling.²⁵ De vooruitgang werd bejubeld en ondermeer toegeschreven aan het samenwerken in groep. Nieuw was wel dat er binnen de 20 exposerende kunstenaars vijf van hen een bijzondere vermelding kregen: Emile Van Doren, Paul Hermans, Armand Maclot, John Gérard en Herman Courtens, allen, op Gérard na, professionele kunstenaars.

De optimistische toon van het liberale weekblad contrasteerde met een scherpe recensie die Hubert Leynen enkele dagen voordien gepubliceerd had op de voorpagina van Het Belang van Limburg onder de sprekende titel “We vragen schilders van onzen dag.”²⁶ Bij aanvang hekelde hij het feit dat het programmaboekje eentalig in het Frans opgesteld was, op de titels van de werken door A. Ceysens en Th. Sweens na. Courtens, Gérard, Van Doren, Maclot en Severy vielen bij hem nog het meest in de smaak, terwijl hij bij de anderen min of meer kritiek uitte. Het gemis aan gevoel omschreef hij bij sommigen als ‘fotografie’ of ‘postkaartenfantasie’. Hij eindigde zijn artikel met, zoals later zou blijken, een profetische oproep:²⁷ “blijf ik na het bezoek aan alle tentoonstellingen in Limburg een leemte in mij meedragen. Onze provincie verkeert inderdaad in een overgangperiode.

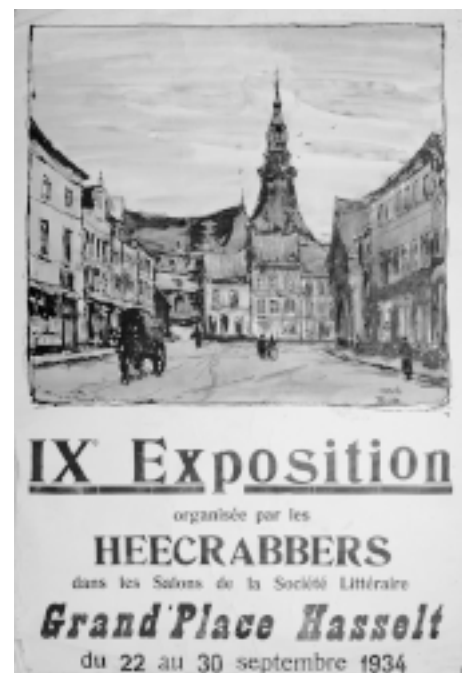
(...) Sinds dertig, veertig jaren drijft er reeds fabrieksdamp over de heide en schuilen er verraderlijke mijnschouwen en –schachten achter het groen der dennen. Waarom durft geen artist (sic) het aan, de gewaarwordingen van den Limburger uit dien overgangstijd op het doek vast te leggen? (...) Het is thans de tijd niet meer van de moerassen, de bosschen, de hurkende hoeven; het is thans de tijd van Kerktoren, fabriekschouw en bosch, in driehoek of op een hellend vlak.(...) Men schildere niet wat men lief en bevallig genoeg vindt, om in een salon te hangen, maar men brenge doeken voort met inhoud: een beetje voor den geest en zeer veel voor het hart.”

1934

De derde affiche toont het nog herkenbare zicht vanop de Zuivelmarkt in de richting van de Sint-Quintinskathedraal. Het is een gave tekening met zachte kleuren, waarbij, in tegenstelling tot de twee vorige jaren, menselijke figuren bijdragen tot een pittoreske sfeerschepping. Naast de signatuur 'Bob' is ook het jaartal '1934' aangebracht. De belettering is voor het eerst in drukletters.

Naast de klassiek uitgelote werken, elf in getal, werden de andere leden dat jaar beloond met grafiek van Marcel Corvilain ²⁸.

De recensies liggen in de lijn van 1933. Nieuw Limburg was opgetogen en berichtte over de grote belangstelling, terwijl in het Belang sprake was van een artistieke crisis.²⁹ Naast de artistieke tekortkomingen, werd er opnieuw gewezen op het overheersende gebruik van het Frans: “Wanneer zullen de Vlaamsch-gezinde beschermende leden van hoog tot laag, die toch met tientallen in het programmaboekje voorkomen eens protesteeren of anders weigeren 'n volgend jaar tot lokvogel te dienen?”

Datzelfde jaar haalden de Heecrabbers ook de krant omwille van andere dan artistieke redenen.³⁰ Er werd namelijk tot tweemaal toe ingebroken in het buitengoed ('het tehuis'): “De nachtelijke ongenooide gasten deden zich ferm te goed aan de cigarettten en 't bier en andere comestibles die ze konden vastkrijgen.” Een dag later konden twee inbrekers gevat worden.

1935

De tentoonstelling die liep van 21 tot 29 september bracht de standpunten van de recensenten enigszins dichterbij elkaar. Voor het eerst uitte Nieuw Limburg kritiek en wel op de inzending van de Tongerse beeldhouwer Jan Boedts die 'ontoereikend' genoemd werd.³¹ Hubert Leynen had het in Het Belang van Limburg over 'een weinig heropbloei' ten opzichte van het voorgaande jaar.³² Voor beiden was het werk van Armand Maclot het meest overtuigend.

Naast de 13 uitgelote schilderijen, was er voor de overige leden opnieuw een genummerd grafisch werk van Marcel Corvilain.

1936

De aankondiging van de editie 1936 was identiek in de twee periodieken, wat het bestaan van een perstekst doet vermoeden;³³ hierin werd ook melding gemaakt van 13 uit te loten werken en de ets, 'genummerd, plaat te niet', van Maclot die als troostprijs fungeerde. Nadien volgden er twee onafhankelijke kritieken, waarbij, in de lijn van de vorige jaren Nieuw Limburg doorlopend enthousiast was en Het Belang van Limburg nuances inbouwde: dat jaar ging de meeste aandacht naar het opkomend talent Jaak Douven.³⁴

1937

Dit jaar was een scharnierjaar in de werking van de Heecrabbers. Eerst was er het overlijden van voorzitter Requilé op wiens begrafenis in februari een lijkrede gehouden was namens de kring.³⁵ Armand Maclot werd als nieuwe voorzitter aangeduid en plaats en periode van de jaarlijkse tentoonstelling veranderden: nu vond deze plaats in het Hooghuis in november.³⁶ Bij de opening was de voorzitter door een verkoudheid niet bij stem en werd hij vervangen door de heren de Borman en Corvilain, respectievelijk in het Nederlands en in het Frans.³⁷ Lambert Swerts wijdde op 11 november een grondige bespreking aan de tentoonstelling en stak van wal met de evoluties te benadrukken.³⁸ "Het is een feit dat de "Kunstkring de Heecrabbers" totnogtoe weinig populair was bij het Vlaamsche publiek. Persoonlijk schreven wij het feit toe aan een dubbele oorzaak: eerstens waren de uitingen van dezen "Kunst"kring alles behalve kunstzinnig. De tentoonstellingen, die ons werden aangeboden waren een mêli-mêlo van goede bedoelingen en liefhebberijtjes zonder de minste waarde; en tweedens, schrikte de kring niet terug zich publiek aan te stellen als een franskiljonsch nest. Thans schijnt men in den kring tot bezinning gekomen, zoowel voor de eerste als voor de tweede reden." Vanaf dan bleek er minstens tweetaligheid te zijn, werden geen kunstenaars van buiten Limburg meer aanvaard en ging een strenge selectie vooraf aan de tentoonstelling. Swerts besprak elk van de kunstenaars en kwam tot de slotsom dat de tentoonstelling geen openbaring was, maar wel belofte inhield als de kring er in zou slagen dergelijke zelfkritische houding te bestendigen.

1938

In een anoniem maar ook aan Swerts toe te schrijven artikel, werd de kritische houding van de jury die uiteindelijk 70 werken selecteerde positief beoordeeld en als een 'merkelijke verbetering' ingeschat.³⁹ De nog steeds talrijke aanwezigheid van niet-Limburgse kunstenaars werd niet als een meerwaarde ervaren.

1939

Voor het eerst (en het laatst) dook er in de pers een vermelding op van een folkloristisch feest bij de Heecrabbers: er werd toen immers voor de negende maal een Driekoningenstoet gehouden op de heide bij de Heecrabbers.⁴⁰

Op 11 november 1939 werd gemeld dat de jaarlijkse tentoonstelling voor onbepaalde tijd uitgesteld werd: "Aangezien de verwarde omstandigheden waarin wij tegenwoordig leven, zien wij ons verplicht onze tentoonstelling dit jaar op te geven. De vervallene kwijtingen zullen eerst aangeboden worden wanneer de internationale toestand ons de zekerheid zal geven van een nieuwe vrede. Wij wensschen dat dit uur spoedig zal aanbreken."⁴¹

1946

Tussen 26 januari en 3 februari vond in de Zaal onder de Toren de eerste tentoonstelling plaats van de nieuwe kring Pro Arte onder voorzitterschap van provinciegriffier Karel Van Bockrijck.⁴² In het bestuur was telkens een ondervoorzitter opgenomen van de 'vroegere kringen Ars Proba en Heecrabbers'; namens de Heecrabbers namen de heren Lebeau en Portaels hieraan deel, die tot dan toe bij de kring geen prominente rol vervuld hadden.

1947

De Heecrabbers, of toch sommigen onder hen, vechten niettemin om te overleven. Onder de titel 'Tentoonstelling door Kunstkring "Heecrabbers" in zaal Hooghuis', werd verslag gedaan van een expositie met (slechts) vier kunstenaars: Paul Hermans, Armand Maclot, Marcelle Severy en Fr. Mathysen.⁴³ "Deze vier kunstenaars die eigenlijk de stichters der "Heecrabbers" mogen genoemd worden, hebben aan de bevolking willen toonen dat hun kunstkring verre van dood is en er werkelijk nog Heecrabbers zijn." Achteraf lijkt dit, alle intenties ten spijt, de zwanenzang van de vereniging geweest te zijn.

1949 en 1954

In het buitengoed, dat ondertussen mogelijk verhuurd was aan een zekere Gustaaf Jacobs die telkens als benadeelde werd vermeld, werd tweemaal ingebroken.⁴⁴

1955

De algemene vergadering nam op 19 maart 'met algeheelheid van stemmen' de beslissing om de vzw te ontbinden en dit werd vervolgens op 27 mei 1955 door de Rechtbank van Eerste Aanleg bekrachtigd.⁴⁵ De home, ooit de trots van de vereniging, werd verkocht.

Besluit

Met hun 12 tentoonstellingen tussen de twee wereldoorlogen hebben de Heecrabbers onmiskenbaar een artistiek spoor getrokken in Hasselt. Het was geen spoor van vooruitgang, maar van bevestiging en dat was op zich al een verdienste in een periode waar er, buiten de stedelijke academie en de kunstkring Ars Proba, geen andere actoren actief waren op het vlak van beeldende kunst. In hun zelfgekozen onafhankelijkheid positioneerden de Heecrabbers zich als een Franstalige, burgerlijke kring: kritieken als 'franskiljons nest' en 'onvolks' waren dan ook hun deel.⁴⁶ Toch blijkt uit hun brede achterban van beschermende en ereleden, dat er hier een duidelijke markt voor was in het Hasselt van het interbellum. Uit de persrecensies blijkt dat de waardering variabel was, naargelang men op hetzelfde conservatieve spoor zat, dan wel dat men vooruitgang als essentieel voorop stelde. Dit illustreert trouwens het belang van onafhankelijke en opiniërende pers, zonder monopoliepositie.

Van de schilderende leden behouden nagenoeg alle professionelen een zekere reputatie, terwijl een aantal amateurs niet of nauwelijks bekend is: de tijd heeft inderdaad een stevige selectie doorgevoerd. Bob Gérard is één van de liefhebbers, samen met Paul Bamps, die zich hebben kunnen handhaven in het gezelschap van professionelen als Paul Hermans en Armand Maclot.

De drie mooie affiches zijn een blijvende getuige van de ambities van de Heecrabbers, van het talent van Bob alias John Gérard en, door de keuze van het onderwerp, hun verknochtheid aan de stad.

Bijlage 1: technische analyse van de drie affiches

“Naar alle waarschijnlijkheid werden de drie verschillende exemplaren door dezelfde graficus gerealiseerd. De ontwerper van de tekening kan tevens ook de drukker geweest zijn. Dit lijkt me niet onwaarschijnlijk vanwege het ontbreken van een nummering. Het werk werd ook niet gemaakt om als kunstwerk te bestaan. Het gebruik van de papiersoort en de afwerking wijzen duidelijk op een publicitaire bedoeling. Ook het ontbreken van een signering en nummering in potlood bewijzen de doelstelling.

Technisch gezien is er een eenvoudige inkttekening met een fijn penseel rechtstreeks op de steen gemaakt. Deze steen werd steeds als laatste afgedrukt. Alle drie de litho's werden met de hand bijgeschilderd na de laatste drukgang op het einde van het drukproces als het drukpapier nog vochtig was. (De steen wordt steeds opnieuw natgemaakt om de vette inkt af te stoten daar waar geen inkt op de steen mag achterblijven). Het was waarschijnlijk aquarelverf van mindere kwaliteit op voorhand opgelost in water om snel te verwerken bij het van de pers komen van de druk. Deze werkwijze laat toe dat papier en verf gelijktijdig opdrogen waardoor het papier achteraf weinig zal rimpelen. Ik ben wel overtuigd dat er twee tot drie drukgangen per ontwerp werden gebruikt.

Litho 1932 tekening = zwart

tekst oxide groen

grondtoon licht grijs

Litho 1933 tekening + tekst = zwart

omber gebrand als grondtoon

Litho 1934 tekening + tekst = zwart

groengrijze invulling als ondertoon

beige invulling als tweede kleur

De rode kleur in de drie ontwerpen is krachtiger en kan een gouache verf zijn (ook op waterbasis). Het scenario van de productie zou dan als volgt kunnen omschreven worden. De kunstenaar maakt een tekening en gaat naar de drukker. Hij trekt zijn tekening over op een geprepareerde lithosteen. Een lithograaf bewerkt de steen en drukt de tekening als proef. Ze beslissen nog een of twee kleurdrukken toe te voegen om het geheel niet al te duur te maken (te veel steenbewerkingen, slechts een kleur per steen). De kunstenaar kleurt elke litho met de hand bij op het moment dat de druk nog vochtig uit de pers komt, dit geeft een virtuoos en origineel effect. En vervolgens wordt alles gedroogd. Dit proces laat een snelle, goedkope productie toe met een kunstzinnige uitstraling. De oplage zal relatief klein geweest zijn, mogelijk tweehonderd exemplaren. De papiersoort en de behandeling van de werken laat niet toe om ze lang te bewaren daar de chemische reacties in papier, water en de drukinkt langzaam het werk zullen verteren.”

Aimé Put⁴⁷

Bijlage 2: lijst van tentoonstellingen en exposanten

De namen worden gespeld zoals weergegeven in de artikels in Nieuw Limburg en Het Belang van Limburg (1937 en 1938)

1926, vermoedelijk Société Littéraire

17 – 28 september 1927, Société Littéraire

Paul Bamps, Armand Maclot, Aug. Blanckart, Art. Coninx, M. en Mevr. M. Corvillain, L. De Borman, L. Georget, J. Gerard, P. Hermans, Ed. Lebeau, Fr. Mathysen, Guill. Requilé, Jean Theunis en Gaby Wellens

22 september – 1 oktober 1928, Société Littéraire

Paul Bamps, M. Corvillain, A. Coninx, L. de Borman, John Gérard, F. Gussé, W. Hendriks, P. Hermans, Edm. Lebeau, Arm. Maclot, Ed. Macken, Fr. Mathysen, L. Nolens, Guill. Requilé, Mej. A. Rypens, Mevr. Marc. Severy, S. Strauwen, J. Stevan, Jan Theunis

21 – 30 september 1929, Société Littéraire

15 – 25 augustus 1930 vermoedelijk Société Littéraire

Paul Bamps (Zeewezen), Covillain (Een bosch), Mad. Severy (Bloemen), de Borman (De Maas te Sclessin), Gerard (Hoek van Moeras), Hermans (Landschap), Lebeau (Rozen), Maclot (Landschap), Mathysen (Hoeve in Haspengouw), Requilé (Kleine hoeve) (onvolledig; dit is de lijst van uitgelote schilderijen die niet noodzakelijk overeenkomt met de tentoongestelde werken)

19 – 28 september 1931, Société Littéraire

17 – 26 september 1932, Société Littéraire

Paul Bamps, H. Courtens, L. De Borman, J. Gerard, Paul Hermans, Edm. Lebeau, Armand Maclot, Mortiaux, Guill. Requilé, Marcelle Sévery, Jan Theunis, Emile Van Doren

16 – 25 september 1933, Société Littéraire

Jean Boedt, O. Bronckaerts, W. Ceysens, Arthur Coninx, Marcel Corvillain, H. Courtens, Jacques Douwen, L. de Borman, John Gerard, G. Guillot, Paul Hermans, Edm. Lebeau, Armand Maclot, Fr. Mathysen, Willy Minders, Guill. Requilé, Henri Rousset, Marcelle Severy, Th. Sweens, Emile Vandoren

22 – 30 september 1934, Société Littéraire

Jan Boedts, O. Bronckaerts, W. Ceysens, A. Coninx, J. Douwen, L. de Borman, J. Ducombe, J. Gérard, G. Guillot, A. Hebberechts, Arm. Maclot, Fr. Matthyssen, Willy Minders, G. Requilé, H. Rousset, J. Portaels, Marcelle Severy

21 – 29 september 1935, Société Littéraire

Armand Maclot (Hoeve te Gerlieren, De Putten, Voetpad in de Duinen, zichten van Hoei), Paul Hermans (Groote Markt), mevr. Xavier Neujean (portret van schilder Foley), Herman Courtens, John Gérard (landschappen in de Kempen), G. Guillot, Edm. Halleux, Mevr. Marcelle Severy, Marcel Corvillain, Fr. Mathysen, Guill. Requilé, A. Hebberechts, L. de Borman, J. Douwen, Ant. Ceysens, J. Kuypers, L. Libert, W. Minders, J. Portaels, Th. Sweens, (Jan) Boedts

19 – 28 september 1936, Société Littéraire

Jan Boedts, John Gérard, Armand Maclot, Jacques Doumen, Arthur Hebberecht, Paul Hermans,

François Mathijssen, Mevr. Marcelle Severy, M. Requilé, Louis de Borman, Jacques Portaels, R. Van Voorden, H. Rousset

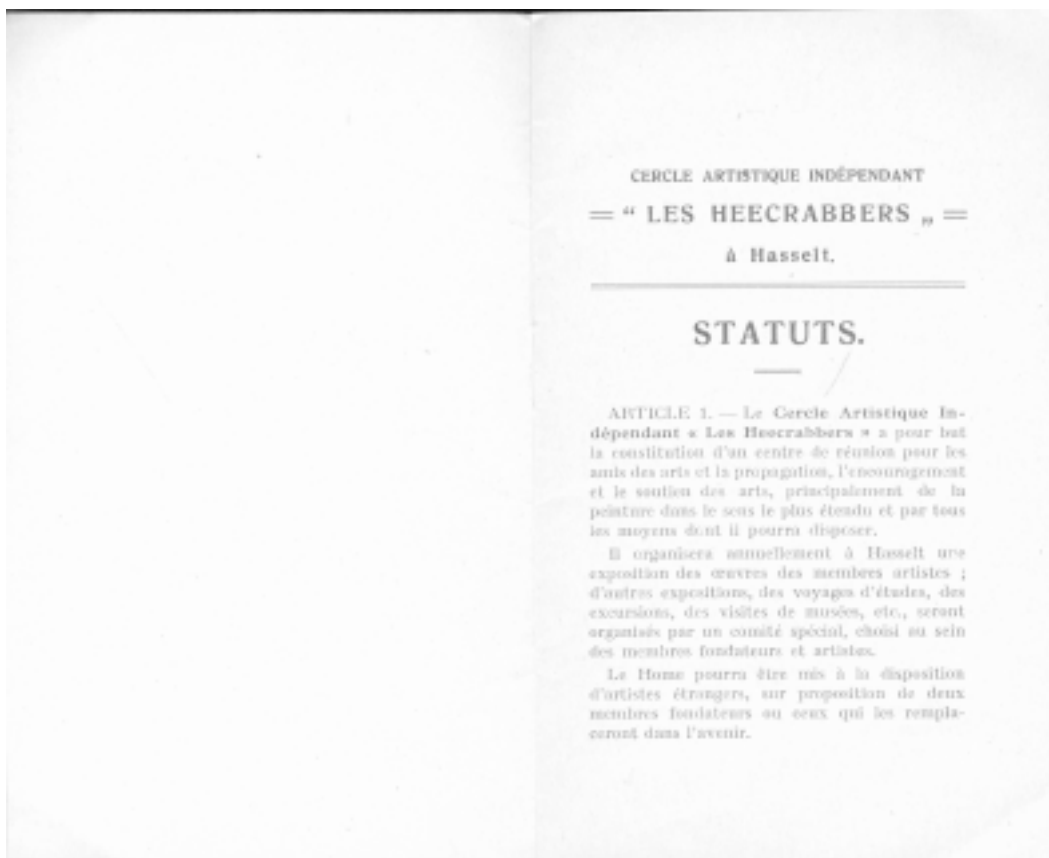
6 -15 november 1937, Hooghuis

Jaak Douven, Hermans, Armand Maclot, Marcelle Severy, M. Corvillain, Jaak Kuypers, Willy Minders, Fr. Mathijssen, J. Gérard, Herman Courtens, Camille Guillot

5 – 13 november 1938, Hooghuis

Jan Boedts (voorheen Tongeren, nu Brussel), L. Collard (Luik), Fernand D'Acoz (Brussel), Herman Courtens (Brussel), Louis de Borman (Hasselt), M. Delheusy (Rukkelingen), Jaak Douven (Neerpelt), Jean Gerard (Hasselt, nu Dendermonde), Camille Guillot (Luik), Edmond Halleux (Luik), Paul Hermans (Hasselt), Jaak Kuypers (Luik), Armand Maclot (Genk), Fr. Matthijssen (Brussel), Willy Minders (Genk), Jac. Portaels (Hasselt), Marcelle Severy (Hasselt), G. Frederic (Brussel), Marcel Corvilain (Hasselt)

Bijlage 3: officieuze statuten 1928

— 4 —

ART. 2. — Le Cercle est administré par ses membres fondateurs qui sont les suivants :

- 1) Bamps Paul, Président du Tribunal ;
- 2) Corvillain Marcel, Lieutenant de Réserve ;
- 3) de Borman Louis, propriétaire ;
- 4) Gérard John, avocat ;
- 5) Hermans Casimir, opticien, tous domiciliés à Hasselt ;
- 6) Hermans Paul, artiste peintre à Bruxelles ;
- 7) Lebeau Edmond, pharmacien à Hasselt ;
- 8) Maclet Armand, artiste peintre à Genck ;
- 9) Matthyssen François, artiste peintre à Hal ;
- 10) Requillé Guillaume, Greffier en chef à Hasselt ;
- 11) Wellens Félix, secrétaire communal à Lummen.

Il est également composé :

- a) de membres artistes ;
- b) de membres protecteurs ;
- c) de membres honoraires ;

ART. 3. — Le nombre des membres artistes, protecteurs et honoraires est illimité.

Ils ne concourent pas à l'administration de la société et n'ont aucun droit de propriété sur ses biens.

— 5 —

ART. 4. — La cotisation annuelle des membres artistes et protecteurs est fixée à fr. 50.00 ; celle des membres honoraires à fr. 40.00. Elle est payable par anticipation à partir du premier janvier de chaque année.

ART. 5. — Chaque année à une date à fixer en réunion générale, un banquet aura lieu auquel tous les membres pourront participer. Après l'exposition annuelle des œuvres des membres artistes, un certain nombre de ces œuvres seront tirées au sort pour être distribuées gratuitement entre les membres protecteurs et honoraires.

ART. 6. — Les membres artistes, protecteurs et honoraires sont présentés par deux membres fondateurs ; ils sont ballottés au scrutin secret par les membres fondateurs.

ART. 7. — Tous les membres s'engagent à respecter et à faire respecter l'honneur du Cercle à ne poser aucun acte qui puisse donner lieu à réprobation ou qui puisse entacher leur honorabilité personnelle ou celle des autres membres du cercle.

ART. 8. — L'exclusion d'un sociétaire peut être prononcée pour des faits graves ou pour refus de se conformer aux prescriptions des statuts et règlements. Cette exclusion ne peut être prononcée par la Commission administrative qu'à la majorité des deux tiers de ses

— 6 —

membres et après avoir entendu le sociétaire dont il s'agit ou lui dûment appelé.

ART. 9. — La commission administrative peut prendre les mesures qu'elle croit nécessaires pour la stricte observation des statuts.

Elle décide souverainement dans tous les cas non prévus par les statuts et les règlements.

ART. 10. — Tout sociétaire qui, après en avoir été invité par le Trésorier, refuse de payer sa cotisation est considéré comme démissionnaire.

ART. 11. — Si le nombre des membres fondateurs est réduit à neuf, soit par décès ou démission, leur nombre sera complété endéans les deux mois, par deux artistes faisant partie du cercle. Ceux-ci seront choisis par les neuf membres fondateurs restant à la majorité absolue des membres présents.

Il sera procédé de la même façon chaque fois après le départ de deux membres fondateurs ou de ceux qui ont été nommés en leur remplacement.

En cas de parité de voix, la voix du président est prépondérante.

ART. 12. — Les membres artistes, honoraires et protecteurs ont personnellement accès au Hôte.

Les membres de leur famille, des amis ou connaissances pourront être invités au Hôte

— 7 —

par l'un des membres fondateurs, à condition qu'aucun abus ne se commette dans ce sens.

Le droit d'invitation est laissé à l'appréciation et à la discrétion de chaque membre fondateur.

ART. 13. — Une assemblée générale pourra être convoquée à la demande de trois membres fondateurs.

Ils seront tenus d'indiquer préalablement l'ordre du jour.

Hasselt, le 25 janvier 1925.

Le Secrétaire,
J. Gérard.

Le Président,
G. Requillé.

Le Trésorier,
C. Hermans.

MEMBRES PROTECTEURS.

- MM. Battistini, P., professeur d'Université, Nice.
 Cartuyvels, P., Sénateur, notaire, St-Trond.
 Galemont, Commissaire de Police, Hasselt.
 Gallée, Pierre, avocat, Tongres.
 Gax, Léon, Juge au Tribunal, Hasselt.
 Croonenberghs, F., distillateur, Hasselt.
 Daniels, Isidore, entrepreneur, Hasselt.
 De Brénder, J., rentier Boulevard Baudouin, 35, Bruxelles.
 Demal, Léon, avocat, St-Trond.
 Demal, Joseph, professeur, Anvers.
 de Lumino (Gleuveler), prop., Hasselt.
 de Magsée, Lucien, conseiller communal, Hasselt.
 de Magnée, Marcel, industriel, Hasselt.
 de Magnée, Maurice, industriel, Hasselt.
 De Wansle, architecte, Heiligheren.
 Mlles Erasels, Armande, négociante, Hasselt.
 MM. Eyben, Paul, notaire, Hamont.
 Geraets, Michel, avocat, Hasselt.
 Gérard, Fritz, étudiant, Hasselt.
 Gaetsbloets, Alfred, avocat, Hasselt.
 Gaetsbloets, Jules, avocat, Hasselt.
 Gaetsbloets, Werner, notaire, Hasselt.
 Gode, A., 1er lieut. au 11e de ligne, Hasselt.
 Grenade, A., directeur Produits Chimiques, Tessenderloo.
 Gnyters, Jens, avocat, Hasselt.
 Guillaume, Directeur des Contributions, Hasselt.
 Haumont, Camille, industriel, Hasselt.
 Mme Heutari, rue Wery, 1015, Jumiè.
 MM. Huyghebaert, Jas., ingénieur, Hasselt.
 Jacobs, ingénieur-électricien, Hasselt.
 Jacques, H., Juge de Paix, Hasselt.
 Jacquet, Julien, industriel, Hasselt.
 Jansoul, H., médecin, Hasselt.

- MM. Joris, Hubert, industriel, Hasselt.
 Jorissen, J., secrétaire comm., Tongres.
 Koninckx, Jean, avocat, Hasselt.
 Lamquin, L., ingénieur, Hasselt.
 Mlles Lebeau, J., Grand'Place, Hasselt.
 MM. Leynen, Léon, distillateur, Hasselt.
 Looiseng, L., propriétaire, Hasselt.
 Mertens, J., Officier de police judiciaire, Hasselt.
 Muris, Cont. des Contributions, Hasselt.
 Massa, Arn., Procureur du Roi, Hasselt.
 Mesotten, Georges, médecin, Hasselt.
 Misotten, A., Consul de France, Hasselt.
 Moons, A., employé au Parquet, Hasselt.
 Neven, Paul, Bourgmestre et notaire, à Tongres.
 Nijs, L., propriétaire, Hasselt.
 Ooms, G., notaire, Beverloo.
 Ooms, L., notaire-Bourgm., Tessenderloo.
 Orstedt, Titus, ingénieur, Hasselt.
 Pander, G., ch. de Carange, 73, Hasselt.
 Pecher, G., rue des Nerviers, 8, Anvers.
 Portmans, J., avocat, Hasselt.
 Roshans, W., Greffier provincial, Hasselt.
 Mme Sacré-Hennau, Grand'Place, Hasselt.
 MM. Sarolla, Léon, médecin, Hasselt.
 Sneyers, Fernand, notaire, St-Trond.
 Sprangers, Henri, industriel, Hasselt.
 Sillingwerff, Em., avocat, Hasselt.
 Sterckx, J., ingénieur, Hasselt.
 Theuarts, W., notaire, St-Trond.
 Theunis, Jul., médecin, Hasselt.
 Theunissen, G., architecte, Hasselt.
 Tilks, L., inspecteur des Contributions, Hasselt.
 Tits, Jacques, avocat, Hasselt.
 Trouwens, Gast., notaire, Lommel.
 Vanden Bogaert, N., rue De Joncker, 13, Bruxelles.

- MM. Vandersmissen, C., avocat, St-Trond.
 Vaneyen, Franz, Hasselt.
 Van Houtven, G., Directeur d'assurances, Hasselt.
 Vanrussell, Henri, avocat, Hasselt.
 Van Saest, Henri, avocat, Hasselt.
 Van Weddingen, Em., avocat, Hasselt.
 Verpoorten, Eug., avocat, Hasselt.
 Willems, Albert, avocat, Châteaux Verpoorten, Hasselt.
 Willems, Fritz, avocat, Hasselt.
 Willems, Joseph, notaire, St-Trond.
 Wintergreen, V., Directeur Agence Banque Nationale, Hasselt.
 Wybouw, Alexis Bruges.

MEMBRES HONORAIRES.

- MM. Briens, Henry (Georges Virrès), homme de lettres, Lommel.
 Bouquet, Ch., 1er lieut. 11e de ligne, Hasselt.
 Buntinx, Em., entrepreneur, Zandhoven.
 Buys, Victor, brasseur, Hasselt.
 Collen, Léon, éditeur, Hasselt.
 Delhaye, C., industriel, Hasselt.
 de Magnée, Paul, ingénieur, Zwartberg.
 De Monek, Aug., industriel, Hasselt.
 Depée, Robert, industriel, Hasselt.
 Deré, Joseph, architecte, Hasselt.
 Devivier, Gérard, industriel, Hasselt.
 Froidmont, Alph., pharmacien, Hasselt.
 Gérard, Louis, industriel, Hasselt.
 Godtaine, M., 1er lieut. 11e de ligne, Hasselt.
 Hansen, J., insp. d'assurances, Zandhoven.
 Koninckx, huisier-audencier, Hasselt.
 Laine, N., receveur de l'enregist., Hasselt.
 Leclaire, G.-L.-G., cap-command., Hasselt.
 Moons, J., pharmacien, Hasselt.
 Moors, G., employé de banque, Hasselt.
 Noël, Alfred, restaurateur, Hasselt.

- MM. Notermans, Jos., industriel, Hasselt.
 Nys, François, brasseur, Hasselt.
 Nysten, René, négociant, Hasselt.
 Pierlez, Gérard, assureur, Hasselt.
 Polus, Fernand, industriel, Hasselt.
 Schoofs, Fernand, notaire, Hasselt.
 Mme Severy-Gaillart, distillateur, Hasselt.
 MM. Stelens, Arth., peintre, Hasselt.
 Ulix, Philippe, industriel, Hasselt.
 Vanderstraeten, C., musicologue, Hasselt.
 Vanuitten, Oscar, rentier, Bruxelles.
 Van Weddingen, Jean, contrôleur enrég., Hasselt.
 Verwée, Ch., marchand-tailleur fournisseur de la Cour, Bruxelles.
 Vreven, Jos., distillateur, Hasselt.
 Vreven, Robert, industriel, Hasselt.
 Vroesen, Alb., Chateau de Kessel, Hasselt.
 Wille, Médard, marchand-tailleur, Hasselt.
 Willems, Jos., huisier-audencier, Hasselt.
 Wimandy, Paul, industriel, Hasselt.

MEMBRES ARTISTES.

- Mme Corveillon, avante de la Gouronne, 129, Bruxelles.
 M. Costinx, Arthur, Lommel.
 Mlles Georget, Lucie, avenue Brugmann, 114.
 MM. Gnaat, sculpteur, Hasselt.
 Macken, Ed., Diest.
 Hendrickx, W., artiste-peintre, Tongres.
 Mme Heynet, Y., artiste, Liège.
 MM. Nollens, Louis, Diest.
 Mlles Rypens, A., Hasselt.
 MM. Simons, Marc, architecte, Tongres.
 Strauven, Sylvain, Tessenderloo.
 Theunis, Jens, Hasselt.
 Thyx, Louis, Régent, Tongres.

Voetnoten

- 1 Summiere informatie is te vinden op www.hasel.be en bij L. RASKIN, *Een eeuw beeldende kunst in Limburg*, Hasselt, 2004, p. 262.
- 2 *Cercle Artistique Indépendant "Les Heecrabbers" à Hasselt, Statuts*, Hasselt, 1928. Van deze brochure is slechts één exemplaar bekend in privébezit; daarom wordt het hierbij in extenso als bijlage opgenomen.
- 3 X. STAELENS, *Dieksjenèèr van 't (H)èssels*, Hasselt, 1982, p. 250. Met hartelijke dank aan Michel Ilsen en Xavier Staelens voor hun deskundig advies.
- 4 Gepubliceerd in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad van 22 september 1928, nr. 774. Archief van notaris Schoofs in beheer bij notaris Smeets te Hasselt, die welwillend toelating gaf tot inzage, waarvoor hartelijke dank.
- 5 1926 werd trouwens later vermeld als stichtingsdatum (Nieuw Limburg, 2 oktober 1937)
- 6 Nieuw Limburg, 10 en 17 september 1927 en Het Belang van Limburg, 25 september 1927
- 7 J. LEVECQ, *Histoire de la Société Littéraire de Hasselt 1782*, Hasselt, 2003², p. 16
- 8 Het Belang van Limburg, 18 december 1927
- 9 Uit de liquidatie van de vorige vereniging, bleek dat de organisatie toen al over een 'immeuble' beschikte. Het is niet duidelijk of dit over hetzelfde onroerend goed gaat; cf. supra.
- 10 Er waren 80 beschermende leden (50 frank), 40 ereleden (40 frank) en 13 kunstenaars-leden (50 frank).
- 11 Nieuw Limburg, 29 september 1928
- 12 Zo werd de 'home' hier niet vermeld en fungeerden de stichtende leden formeel als raad van bestuur, waarbij niet vermeld werd dat er bij vervanging enkele leden-kunstenaars konden verkozen worden.
- 13 Nieuw Limburg, 21 september 1929
- 14 Het Belang van Limburg, 19 april 1930
- 15 Nieuw Limburg, 23 augustus 1930
- 15A Collectie Het Stadsmus, inv.nr. 1988.0118.00
- 15B K. SCHEERLINCK, *Affiche 'Kemp, Bronnen en Limonaden'*, Kunst in de Kijker nr. 107, Hasselt, 2001
- 16 Nieuw Limburg, 12 en 19 september 1931
- 17 Het Belang van Limburg, 14 september 1936
- 18 Nieuw Limburg, 10 en 17 september 1932. Op www.hemotech.be/belisch, afbeelding 7 bij Gérard staat een zicht op het vakwerkhuis de Goudbloem op de hoek van de Grote Markt en de Koning Albertstraat, gesigineerd en gedateerd Bob 1931. Het schilderachtige pand lag tegenover de tentoonstellingszaal. Hoewel louter speculatief, past dit werk in de reeks lithografieën en zou dit mogelijk de affiche van 1931 kunnen zijn.
- 19 B. JOOSTEN, D. LAMBRECHTS, E. STOCKMAN, *Hasselt toen en nu*, een confrontatie, Hasselt, 1985, p. 31. Vergelijk ook G. CALUWAERTS, *Hasselt intra muros*, Deurne – Hasselt, 1989, pp. 287 – 288.
- 20 Stadsarchief Hasselt, Iconografie, nr. 1163
- 21 Stadsarchief Hasselt, burgerlijke stand en www.hemotech.be/belisch op trefwoord Gérard. De familienaam wordt zowel Gerard als Gérard gespeld.
- 22 Nieuw Limburg, 24 september 1932
- 23 Het Belang van Limburg, 24 september 1932
- 24 Het Belang van Limburg, 16 september 1933
- 25 Nieuw Limburg, 23 september 1933
- 26 Het Belang van Limburg, 19 september 1933
- 27 De profetie ligt in het feit dat precies de thematiek van de mijn in 1951 de doorbraak betekend heeft van vernieuwende kunstenaars in de provincie (vgl. Z. BOROCZ, *Helikon. Intens en divers*, Hasselt, 2009, pp. 13-14)
- 28 Nieuw Limburg, 22 september 1934
- 29 Nieuw Limburg, 22 en 29 september 1934 en Het Belang van Limburg, 25 september 1934
- 30 Het Belang van Limburg, 2 en 3 oktober 1934
- 31 Nieuw Limburg, 5 oktober 1935
- 32 Het Belang van Limburg, 26 september 1935
- 33 Nieuw Limburg, 12 en 20 september 1936 en Het Belang van Limburg, 14 september 1936
- 34 Nieuw Limburg, 26 september 1936 en Het Belang van Limburg, 25 september 1936
- 35 Het Belang van Limburg, 9 februari 1937
- 36 Nieuw Limburg, 2 oktober 1937
- 37 Nieuw Limburg, 6 november 1937 en Het Belang van Limburg, 7 november 1937
- 38 Het Belang van Limburg, 11 november 1937
- 39 Het Belang van Limburg, 6 november 1938. Nieuw Limburg, 5 november 1938, beperkte zich tot een kleine aankondiging
- 40 Het Belang van Limburg, 16 januari 1939
- 41 Nieuw Limburg, 11 november 1939
- 42 Het Belang van Limburg, 24 januari 1946
- 43 Het Belang van Limburg, 28 maart 1947
- 44 Het Belang van Limburg, 29 november 1949 en 21 januari 1954
- 45 Archief van notaris Schoofs in beheer bij notaris Smeets te Hasselt
- 46 Het Belang van Limburg 11 november en 7 juli 1937
- 47 Hartelijk dank aan kunstenaar – graficus Aimé Put voor zijn grondige analyse van de drie litho's.